

N O V A

*Norsk institutt for forskning
om oppvekst, velferd og aldring*

TEORETISKE PERSPEKTIVER I SYNET PÅ UNGDOMS MEDVIRKNING – EN LITTERATURGJENNOMGANG

ELISABETH BACKE-HANSEN, NOVA

OSLO, DESEMBER 2011

Innhold

1 Innledning.....	3
1.1 Avgrensninger	3
1.2 Metode	5
1.3 Innholdet i notatet.....	5
2 Hva er deltakelse?	7
2.1 Deltakelse begrunnet med FNs barnekonvensjon	7
2.2 Men medvirkning er mer enn å bli konsultert og få si sin mening.....	8
2.3 Notatets forståelse av deltakelse.....	8
3 Kontekster for forståelsen av deltakelse.....	10
3.1 Tre historiske omdreiningspunkter	10
3.2 To modeller for deltakelse.....	12
3.3 Er unge rettighetsbærende samfunnsborgere – eller ikke?.....	15
3.4 Reell innflytelse eller deltakelse ”på liksom”?.....	17
3.5 Individuelle rettigheter og relasjonelle prosesser	18
3.6 Den kompetente og den farlige ungdommen.....	21
3.7 Unge voksne og medvirkning	22
3.8 Når man ikke er hvit, velintegrert middelklasse(jente)... ..	23
3.9 Avslutning	25
4 Avsluttende diskusjon	26
4.1 Demokratisering, sosial kontroll eller nyliberalisme?	26
4.2 Videreføring av notatets konklusjoner	27
4.3 Hvordan skal vi nå forstå unges deltakelse?.....	28
4.4 To spørsmål som ikke er like grundig berørt.....	28
4.5 Helt til sist.....	29
Referanser.....	30
Vedlegg 1 – Nærmere om litteratursøket som ble gjennomført.....	33

1 Innledning

Ungdommens maktutredning har ønsket mer kunnskap om ulike teoretiske innfallsvinkler særlig når det gjelder unges deltakelse og hvordan synet på dette spørsmålet har utviklet seg over tid. I notatet presenterer vi resultatene av en gjennomgang av norsk og internasjonal litteratur om dette temaet fra år 2000 og framover. På grunnlag av denne gjennomgangen har vi valgt å forstå deltakelse som et flerdimensjonalt begrep, et fenomen som i tillegg til en grunnleggende rettighetsdimensjon innebærer prosesser, relasjoner, etiske forpliktelser, ivaretagelse i ulike kontekster og med ulik intensjonalitet, og med ulike resultater for unge som også avhenger av deres individuelle posisjoner. Denne forståelsen danner grunnlaget for diskusjonene i notatet.

Litteraturen vi har gjennomgått diskuterer deltakelse og medvirkning fra mange ulike ståsteder. Et viktig utgangspunkt er behovet for en *dialogisk* tilnærming. Diskusjoner de siste tiårene har gitt en erkjennelse av deltakelse skjer på mange måter, i ulike kontekster, og at det er nødvendig å akseptere denne variasjonen.

Deltakelse er en del av livet og av hverdagens praksiser, og skjer på alle dagliglivets arenaer. Derfor er også deltakelse et relasjonelt fenomen, og ikke utelukkende en konsekvens av individuelle rettigheter selv om disse rettighetene også er vesentlige. Deltakelse innebærer dessuten noe mer enn å si sin mening og bli konsultert i utvalgte fora eller utvalgte beslutningssituasjoner. Videre diskuterer flere forfattere at en for sterk betoning av unges rettigheter som individuelle kan marginalisere foreldre som viktige ressurser for sine barn, og dessuten åpne for at staten kanskje intervensjoner mer i vanlige foreldres foreldregjerning, enn det som er nødvendig. Igjen understrekes dermed det dialogiske og relasjonelle grunnlaget for deltakelse.

Koblingen mellom et universelt syn på deltakelse som nødvendig og viktig for unge med en like universell forståelse av hva god deltakelse innebærer, kan paradoksal nok også føre til ytterligere eksklusjon av allerede marginaliserte grupper på tross av alle gode intensjoner. I og med at deltakelse anses som en grunnleggende forutsetning for medborgerskap, er det viktig å fokusere på hvilke barrierer som også finnes mot deltakelse, særlig for marginalisert ungdom. Dette krever igjen en forståelse av samfunnets marginaliseringsprosesser i all sin kompleksitet.

1.1 Avgrensninger

1.1.1 Alder

Ungdommens maktutredning dekker aldersspennet fra 12 til 26 år, det vil si ungdomstida og de første årene som ung voksen. I notatet legger vi hovedvekten på aldersgruppa 12-18 år, ettersom det ofte er et skille i teoretisering om ungdom og unge voksne, sistnevnte gruppe regnes som voksne i sin alminnelighet. Vi vil samtidig påpeke at termen "barn" anvendes på aldersgruppen 0 til 18 år i svært mange publikasjoner av relevans for dette notatet. Dette er ikke minst vanlig i litteratur om deltakelse. Vi har følgelig brukt referanser til teoretiske tilnæringsmåter rettet mot forståelsen av barns medvirkning der dette har virket relevant,

men samtidig ekskludert litteratur som eksplisitt fokuserer på barn i førskole- eller småskolealder. Det er langt mindre vanlig å skrive om ungdom som egen undergruppe.

Samtidig påpeker mange forfattere at alder blir et naturlig skille i det direkte arbeidet med medvirkning (for eksempel Hart, 1992; Kjørholt et al., 2009; Shier, 2010). Man kan kritisere det, eller man kan se det som naturlig at barn er individer i utvikling og derfor både forstår mer med alder og trenger å lære demokrati og medvirkning over tid. Mange av prosjektene som handler om medvirkning blant barn viser seg også å forholde seg til nettopp aldersgruppen 12-18 år.

1.1.2 Deltakelse

Utvalgets mandat avgrensner deltakelse på følgende måte: *”Deltakelse handler om at alle skal ha mulighet til å delta, både i politikk og samfunnsliv og på ulike arenaer som fritid, skole og arbeidsliv”*. Denne definisjonen sier imidlertid mer om arenaer for deltakelse enn om hva deltakelse faktisk innebærer. Samtidig impliserer den en ambisjon om at ungdom skal kunne delta på alle samfunnets arenaer, fra de mer personlige og daglige til de offentlige og generelle. Denne ambisjonen er for eksempel helt i tråd med målsettingene for en rekke av de siste årenes tiltak mot virkninger av barnefattigdom, der vekten legges på at dårlig økonomi ikke skal hindre barn og unge i å delta sosialt (Nuland, Hjort, Fløtten & Backe-Hansen, 2009).

1.1.3 Makt (innflytelse)

Mandatets definisjon av deltakelse må etter vårt syn også ses i sammenheng med hvordan makt defineres. Her brukes følgende avgrensning: *”Makt handler på den ene siden om mulighet til reell påvirkning på viktige samfunnsområder gjennom formaliserte organer og organisasjoner. Samtidig handler makt også om den enkeltes mulighet til å bli hørt og ha innflytelse over områder som har stor betydning for eget liv”*. Her ses makt som reell påvirkning, samt det å bli hørt og ha innflytelse. Dermed kan innflytelse ses som vellykket deltakelse, eller som resultat av en målrettet prosess som starter med handlinger på ulike arenaer.

Dessuten impliserer definisjonen at mulighetene for reell påvirkning i politikk og samfunnsliv fordrer det som i andre sammenhenger gjerne kalles kollektiv medvirkning¹, eller deltakelse i grupper og organisasjoner som sammen søker å få til en ønsket utvikling. I tillegg kommer muligheten til innflytelse over områder med betydning for den enkelte, eller det som i andre sammenhenger kalles individuell medvirkning. Dette begrepet kan igjen ses i sammenheng med ambisjoner om brukermedvirkning i ulike offentlige tjenester. I litteraturen om barn og unges deltakelse løftes også medvirkning i forhold til egne hjelpetiltak fram som ett sentralt område (Shier, 2001, 2010).

1.1.4 Ungdom som faller utenfor

For det tredje er mandatet opptatt av ungdom som faller utenfor, som har vanskeligere for å bli hørt enn andre. Dette er et viktig poeng, ettersom vi ikke kan forutsette at all ungdom er lik når det gjelder muligheter for eller ønsker om å delta. Dermed får også perspektiver knyttet til

---

¹ Se f.eks. <http://www.regjeringen.no/mobil/nb/dep/krd/dok/nouer/2006/NOU-2006-7/9/2/3.html?id=428528>: Det lokale folkestyret i endring? (NOU 2006:7).

kjønn, ulik etnisk bakgrunn, nedsatt funksjonsevne og ulike leveår betydning. Det gjelder både for forståelsen av hvordan ungdoms deltakelse skjer i praksis, og for valg av tilnæringsmåter for å øke unges muligheter for medvirkning.

Vi vil for øvrig påpeke at begrepene deltakelse og innflytelse nødvendigvis har nær sammenheng med hverandre, selv om de ikke er identiske. Det kan argumenteres for at deltakelse kan ha verdi i seg selv, men at innflytelse ofte vil være et viktig formål med deltakelse. Omvendt er det vanskelig å tenke seg innflytelse uten en eller annen form for deltakelse i moderne, vestlige samfunn.

1.2 Metode

NOVAs bibliotek gjennomførte litteratursøk i aktuelle engelskspråklige databaser med søkeordene $ti=(child* \text{ or } young* \text{ or } youth* \text{ or } adolesc*)$ and $(de=participation \text{ or } de=influence)$ and $kw=(reflection* \text{ or } discussion* \text{ or } debate*)$ og i aktuelle, nordiske databaser med tilsvarende, skandinaviskspråklige søkeord (se vedlegg 1 for en mer detaljert beskrivelse av framgangsmåten). Vi søkte etter litteratur fra 2000 og framover.

Vi var opptatt av teoretiske tilnæringsmåter heller enn empiriske undersøkelser i forbindelse med dette notatet, så det kom ikke fram veldig mange relevante henvisninger. I litteraturen påpekes det også at det egentlig mangler teoretisering om temaet barn og unges medvirkning (for eksempel Malone & Hartung, 2010). Imidlertid utkom nylig en bok, *A handbook of children and young people's participation* (Percy-Smith and Thomas (red.). 2010), som blant annet inneholder aktuelle tilnæringsmåter og utviklingstrekk i den teoretiske forståelsen av barn og unges deltakelse. Dette har vært en meget nyttig grunnlagsbok i tillegg til den litteraturen vi fant gjennom litteratursøkene. I tillegg kommer noen artikler fra tre andre, nyere redigerte antologier (Brembeck, Johansson & Kampmann (eds.), 2004; Kjørholt (red.), 2010; Taylor & Smith (eds.), 2009). Dessuten har vi funnet noen få referanser gjennom henvisninger i annen aktuell litteratur.

Vi vil ellers understreke at i motsetning til søk etter empiriske studier, der det ofte er viktig å gå så bredt ut som mulig, har det her vært viktigere å gå i dybden enn i bredden. Notatet bygger derfor ikke på veldig mange referanser, men litteraturen som er valgt ut dekker etter vårt syn behovene til Ungdommens maktutredning på en god måte, ikke minst fordi den nyere litteraturen oppsummerer og videreutvikler tidligere problemstillinger. Vi har også inkludert noe empirisk litteratur der denne understreker og utdyper de teoretiske poengene vi løfter fram i notatet, og noen studier som illustrerer våre poenger om norske forhold.

1.3 Innholdet i notatet

I neste kapittel diskuterer vi nærmere begrepet deltakelse slik det vil bli forstått i notatet. Utgangspunktet er at deltakelse kan ha mange forskjellige betydninger, slik at det er nødvendig å konkretisere innholdet nærmere. Som nevnt over, har vi valgt en forståelse av deltakelse som et mangedimensjonalt begrep.

Tredje kapittel utgjør notatets hoveddel. Her starter vi med en gjennomgang av tre omdreiningspunkter for en historisk forståelse av unges deltakelse. Deretter presenterer vi to modeller for unges (og barns) deltakelse – den ene (Hart, 1992) fordi den er en av de mest

innflytelsesrike modellene og har beholdt sin betydning siden den kom, den andre (Shier, 2001) fordi den i motsetning til mange andre modeller betoner betydningen av organisatoriske forhold.

De neste delene av tredje kapittel inneholder en diskusjon av flere sentrale dimensjoner i litteraturen om unges deltakelse. Det er spørsmålet om unge som samfunnsborgere, om reell innflytelse eller deltakelse ”på likt nivå”, om deltakelse som et individuelt eller et relasjonelt fenomen og om ungdoms posisjon i samfunnet som både kompetent og farlig. Til sist i kapitlet diskuterer vi så deltakelse i forhold til unge i ulike, også potensielt marginaliserte, posisjoner samt unge voksne mellom 18 og 24 år.

Notatets fjerde og siste kapittel starter med en kort diskusjon av unges medvirkning i et demokratiperspektiv, kontrastert med mulige konsekvenser av nyliberale strømninger. Deretter oppsummerer vi diskusjonen av de problemstillingene som ble reist i de foregående kapitlene. Til slutt kommer vi inn på to spørsmål som virker aktuelle, men som ikke ser ut til å være like godt dekket i denne litteraturen. Det er betydningen av geografi og rom for unges deltakelse og betydningen av nye kommunikasjonsmedier.

2 Hva er deltakelse?

”Deltakelse betyr simpelthen å ’ta del’ – men i hva? I seg selv er deltakelse et tomt begrep som kan fylles med nesten hva som helst, og dette er en av årsakene til begrepets store popularitet...” (Theis, 2010:343-344, vår oversettelse).

I dette kapitlet diskuterer vi innholdet i begrepet deltakelse, med utgangspunkt i de avgrensningene som er gjort i utvalgets mandat. Én konklusjon er imidlertid, som sitatet over viser, at deltakelse er et begrep som kan defineres og konkretiseres på mange måter. Vi velger derfor å forstå deltakelse som et flerdimensjonalt fenomen, som omfatter både form, innhold og kontekst. Vi kommer for øvrig til å bruke begrepene deltakelse og medvirkning om hverandre.

2.1 Deltakelse begrunnet med FNs barnekonvensjon

FNs barnekonvensjon² omfatter barn og unge i alderen 0-18 år, og er formulert som individuelle, formelle, universelle og juridiske rettigheter. Konvensjonen er bygd opp rundt tre p-er: materiell forsørgelse (provision), beskyttelse (protection) og deltakelse (participation). Som Kjørholt (2010) påpeker, kan barnekonvensjonen ses som en del av en globalisering av barndommen fordi den representerer bestemte og antatt universelle forestillinger om hva en god barndom er. I det følgende trekker vi spesielt fram artikkel 12, som gjerne kalles ”demokratiartikkelen”:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Som det framgår, gir ikke artikkel 12 barn selvbestemmelsesrett eller rett til å ”overprøve” voksne, men de gis rett til å bli konsultert og lyttet til. I 2009 utga FNs barnekomité en generell kommentar til bestemmelsen, som innebærer en todeling: barns rett til å bli hørt under saksbehandlingen i domstol og forvaltning på den ene siden, og barn som aktive deltakere i samfunnet på den andre. Betegnelsen deltakelse brukes i vid forstand til å *”..beskrive pågående prosesser som omfatter informasjonsutveksling og dialog mellom barn og voksne basert på gjensidig respekt, og hvor barn kan lære hvordan deres egne og de voksnes synspunkter blir tatt i betraktning og former utfallet av prosessene”*. (Sandberg 2008³ i Kjørholt 2010). Interessant nok understrekes her både det relasjonelle – dialogiske – i deltakelse, og det at man antar at deltakelse er noe som må læres.

Som vi vil komme nærmere tilbake til, ønsker mange som er opptatt av unges medvirkning å gå lenger enn bestemmelsene i artikkel 12 for å sikre dem det som ofte kalles reell

---

² UN Convention of the Rights of the Child (UNCRC).

³ Sandberg, K. (2008). Barns rett til å bli hørt. I N.Høstmælingen, E. Kjørholt og K. Sandberg (red). *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

medvirkning. De to modellene vi beskriver i kapittel 3.2 er eksempler på hvordan det går an å tenke seg dette.

Sammen med de øvrige deltakelsesartiklene (13, 14, 15 og 17) gir artikkel 12 unges stemmer og perspektiv økende oppmerksomhet i beslutningsprosesser som har å gjøre med deres oppvekst og livssituasjon – i offentlige eller private fora. Barn og unge får samtidig en dobbelt posisjon, i det de både anses som selvstendige individer med mange av de samme rettighetene som voksne har, og dessuten har spesielle rettigheter ut fra sin status som barn (i konvensjonens forstand). Denne dobbeltheten diskuteres nærmere i kapittel 3.3.

2.2 Men medvirkning er mer enn å bli konsultert og få si sin mening

”Noe av frustrasjonen og vanskelighetene med å utvikle (unges) deltakelse i land som England og Wales... kan delvis skyldes de snevre definisjonene som brukes, for eksempel som å ”ha en stemme” eller bli konsultert... Deltakelse kan selvsagt handle om formelle beslutninger, men også om måter man er på, tar beslutninger, handler og relaterer seg til andre på, som kjennetegner hverdagslivets praksiser. Derfor tror vi det har verdi å forstå deltakelse mer bredt, som en manifestasjon av individuelt handlingsrom (agency)” (Percy-Smith & Thomas, 2010:357, vår oversettelse).

Dette sitatet illustrerer mye av den nyere kritikken mot et for ensidig fokus på at unges deltakelse er det samme som å få si sin mening og delta når beslutninger skal tas, til fortrenghet for andre og mer omfattende måter å forstå deltakelse på. Følgende dimensjoner vil derfor bli diskutert nærmere i løpet av notatet:

- Medvirkning må ses som en prosess, ikke bare som det å uttrykke sin oppfatning på et gitt tidspunkt (Tisdall, 2010).
- Unge deltar i en rekke ulike kontekster, eller på en rekke ulike arenaer, som både er av politisk, sosial, kulturell og psykologisk art. Dermed må deltakelse forstås som et mangefasettert fenomen (Percy-Smith & Thomas, 2010).
- Unge deltar på mange ulike måter, for eksempel ved å være til stede, ved å diskutere og forhandle, ved å markere motstand eller ved å bidra i frivillige sammenhenger. Av dette følger at begrepet deltakelse har et mangetydig innhold (Cockburn, 2010).
- Ulike grupper unge har ulike muligheter for og interesser av å medvirke. Følgelig må deltakelse også forstås som et sosialpolitisk begrep (Reynart, Bouverne-de-Bie & Vandeveldt, 2009).
- Unge deltar alltid i forhold til noen, det være seg foreldre, søsken, jevnaldrende, lærere, kollegaer, andre voksne, eller i ulike institusjonelle sammenhenger. Medvirkning må derfor forstås som et relasjonelt fenomen (Fitzgerald et al., 2010).
- Deltakelse dreier seg om at voksne forplikter seg i forhold til unge, for å bidra til bedre vilkår for dem. Deltakelse må derfor også forstås som en etisk praksis (Stacey, 2001).

2.3 Notatets forståelse av deltakelse

Vi tok utgangspunkt i avgrensningen deltakelse og makt i utvalgets mandat, og påpekte at deltakelse her handler mer om arenaer for deltakelse enn om hva deltakelse innebærer. Dette blir et for upresist utgangspunkt for dette notatets formål. Derimot kan definisjonen av makt (innflytelse) ses som sluttproduktet av bestemte former for deltakelse, det vil si deltakelse i fora eller situasjoner der det tas beslutninger, og der unges deltakelse får konsekvenser.

Gjennom sitt fokus på de som faller utenfor, ivaretar utvalgets mandat kunnskapen om at verken muligheter for deltakelse eller innflytelse er likt fordelt uavhengig av kjønn, klasse, etnisk tilhørighet eller sosial marginalisering. Derimot ses økt deltakelse og ikke minst økt innflytelse som virkemidler for bedre sosial inkludering for grupper som faller utenfor. Artikkel 12 i FNs barnekonvensjon understreker at deltakelse og innflytelse ikke er det samme, ettersom retten barn og unge får er til å bli konsultert og til at deres synspunkter tas med når beslutninger som gjelder dem skal tas, uten at de har beslutningsmyndighet. Derfor blir det etter vårt syn også for snevert å begrense definisjonen av deltakelse i dette notatet til barnekonvensjonens avgrensning, men vil følge presiseringen vi gjenga fra FNs barnekomité.

Vi argumenterer følgelig for at innholdet i begrepet deltakelse må defineres videre enn det artikkel 12 legger opp til. Vi følger forfattere som påpeker at et fokus på å ha "en stemme" og bruke den i relativt avgrensede beslutningssituasjoner blir for snevert fordi unges deltakelse er en integrert del av en rekke sosiale, politiske og kulturelle sammenhenger. En videre forståelse gir rom for både å lære mer om hva deltakelse innebærer for unge, og for å tilrettelegge situasjoner der unge kan bruke og utvikle sine muligheter til reell deltakelse. Dette innebærer igjen å kunne ha innflytelse på beslutninger som tas på de ulike arenaene ungdom ferdes, som vil handle om en rekke ulike situasjoner og konstellasjoner og ha mange ulike konsekvenser.

Vi har derfor valgt å forstå deltakelse som et flerdimensjonalt begrep, et fenomen som i tillegg til en grunnleggende rettighetsdimensjon innebærer prosesser, relasjoner, etiske forpliktelser, ivaretagelse i ulike kontekster og med ulik intensjonalitet, og med ulike resultater for unge som også avhenger av deres individuelle posisjoner. Med andre ord har vi valgt å fylle begrepet "å ta del" på en ganske omfattende måte, men med dimensjoner som står i et dynamisk forhold til hverandre. I den avsluttende diskusjonen kommer vi tilbake til ulempene ved å velge en så vid forståelse.

I resten av notatet vil vi også utdype vår forståelse av deltakelse gjennom de ulike temaene som diskuteres. Vi starter neste kapittel med en gjennomgang av forståelser av deltakelse i et historisk perspektiv, der trådene også knyttes til deltakelse som en forutsetning for samfunnsborgerskap.

3 Kontekster for forståelsen av deltakelse

Dette kapitlet innledes med en historisk analyse av forutsetningene for og forståelsen av unges deltakelse, som legger grunnlaget for de senere diskusjonene gjennom en kobling mellom hvordan ulike forståelser av samfunnsborgerskap påvirker forståelsen av hva deltakelse er. Analysen er hentet fra Fitzgerald, Graham og Taylor (2010).

3.1 Tre historiske omdreiningspunkter

Diskusjonene om unges deltakelse knyttes som oftest til nyere forståelser av unge som kompetente aktører (f.eks. Kjørholt, 2001; Moran-Ellis, 2010; Reynaert, Bouverne-de-Bie & Vandeveld, 2009). At unge skal delta reflekterer imidlertid også en trend i retning av at deltakelse er blitt sentralt for demokratiforståelsen i vestlige land (Taylor & Smith, 2009 i Fitzgerald, Graham & Taylor, 2010). Disse forfatterne (2010:296-97) er opptatt av ulike måter å forstå hvordan individer og grupper har blitt anerkjent på i spesifikke politiske og demokratiske kulturer, og, som følge av dette, hvordan deres deltakelse har blitt formet og reagert på. De hevder at anstrengelsene for å inkludere barn og unge på alvor både lettes og hindres av en strid om anerkjennelse som foregår både på et filosofisk, et politisk og et praktisk nivå. I tråd med blant andre den tyske sosialfilosofen Axel Honneth (2004) legger forfatterne til grunn at anerkjennelse utvikles og forhandles i dialog med andre. Dermed velger de et *relasjonelt* syn på deltakelse, til forskjell fra forfattere som argumenterer for unges deltakelse på grunnlag av individuell rettighetstenkning.

3.1.1 Første omdreiningspunkt: krav om deltakelse på grunnlag av likhet (1960-1970)

Fitzgerald et al. (2010:298) tar utgangspunkt i de politiske kampene for å oppnå anerkjennelse av kulturelle, etniske og religiøse minoriteter på 1960- og 1970-tallet. På denne tiden var de dominerende tilnæringsmåtene til deltakelse forankret i juridiske teorier. Regler og politikkkutforming ble forstått innenfor rammen av medborgerskap, sett i sammenheng med alle (voksnes) rett til likeverdig deltakelse i det politiske liv. Av dette fulgte en universalistisk politikk, og retten til deltakelse vokste fram.

Forfatterne viser til Tully (2004)⁴, som også påpeker begrensningene ved denne tilnæringsmåten. Han mener nemlig at det er fem forutsetninger for deltakelse i den betydningen som skisseres her. For det første begrenses retten til deltakelse til de som har juridisk status til å fremme et krav, for det andre må et konkret krav fremmes og for det tredje må enkeltindivider fremme sine krav på en måte som gjør at de blir hørt i en juridisk kontekst. Dernest må beslutningstakerne ha et nøytralt forhold til disse kravene, og løsninger på konflikter fastsettes ovenfra og ned, av teoretikere, rettsinstanser og de som har ansvaret for politikkkutforming. Dette kalles en monologisk tilnæringsmåte.

Styrken ved denne tilnæringsmåten er selvsagt at også unge (og barn) har like stort krav på respekt og anerkjennelse som andre grupper. Svakheten er like selvsagt at man forutsetter en monologisk definisjon av autonomi der veien til deltakelse går gjennom selvbestemmelse. Dermed mangler unge (og barn) nesten per definisjon de kjennetegnene som gir dem rett til

---

⁴ Tully, J. (2004). Recognition and dialogue. The emergence of a new field. *Critical Review of International, Social, and Political Philosophy*, 7, 84-106.

deltakelse, selv om unge i moderne, vestlige samfunn gradvis gis utvidet anledning til selvbestemmelse inntil de når myndighetsalderen.

3.1.2 Andre omdreiningspunkt: krav om deltakelse på grunnlag av ulikhet (1980-1990)

Som alternativ kan man tenke seg utviklingen av teorier og politikk som kan legitimere ulike minoritetsgruppers rett til deltakelse nettopp i kraft av at de er minoritetsgrupper. Dette kaller Fitzgerald et al. (op. cit.) det andre omdreiningspunktet. I følge Fitzgerald et al. (op. cit. 298-299) oppsto denne tenkningen først i forbindelse med den amerikanske borgerrettsbevegelsen. Utviklingen av en politikk basert på ulikhet ble etterfulgt av et skifte i synet på deltakelse som en politisk rettighet, til en forståelse av at deltakelse også er en sosial og kulturell aktivitet.

Unge (og barn) kom ganske sent på banen. Men ansporet av nye diskurser om barn og unge som kompetente, sosiale aktører, og ikke minst av FNs barnekonvensjon, ble deres deltakerrettigheter tatt alvorlig for første gang. Samtidig har ikke denne anerkjennelsen nødvendigvis resultert i autentisk deltakelse, i den forstand at de involveres i sine lokalsamfunn som medskapere av forandring gjennom å ta opp sosiale problemer og være aktører i eget liv. Fitzgerald et al. (op. cit.) påpeker at det fortsatt eksisterer et gap mellom forventningene til unges deltakelse og hvordan de opplever og erfarer deltakelse på ulike arenaer i livet. Det andre omdreiningspunktet har følgelig ført mer til en symbolsk enn til en faktisk inkludering, fordi forankringen i en monologisk tilnæringsmåte til deltakelse fortsatt står svært sterkt.

Unge (og barns) deltakelse reiser derfor fortsatt et paradoks. Dagens opptatthet av at barn skal ha en 'stemme', og at voksne skal lytte til 'barns stemmer' har vunnet terreng på grunn av både universalistiske tendenser og tenkning basert på ulikhet. Samtidig fortsetter måten deltakerrettighetene utformes på å forhindre at unge (og barn) kan kreve at rettighetene anerkjennes for deres del.

3.1.3 Tredje omdreiningspunkt: mot en dialogisk tilnæringsmåte

Det vi nå kan se tegn til både blant teoretikere, rettsinstanser og policy-makere, er imidlertid en bevegelse i retning av å løse spenningene knyttet til deltakelse gjennom dialog heller enn monolog. Dette er det tredje omdreiningspunktet i Fitzgerald et als framstilling. Fitzgerald et al. (2010:300-301) oppsummerer at de siste tiårene har ført til en ny forståelse av deltakelse, gjennom økende krav om å anerkjenne hele variasjonen i 'stemmer'. Som en konsekvens av dette kan vi også komme til å formulere nye former for engasjement mellom individ og stat, og nye måter inkludere enkeltindivider på. For eksempel kan man se for seg beslutningsprosesser som er organisert med sikte på at enkeltindivider kan gå i dialog med de som bestemmer, som på sin side er forpliktet til å lytte og gi svar. Fra dette perspektivet kan deltakelse forstås som prosesser der medborgerne får stadig mer kontroll over beslutninger som angår dem, ved hjelp av en rekke ulike fora på mange arenaer. Med andre ord har man her beveget seg et godt stykke fra å se deltakelse bare i forhold til formelle, demokratiske prosesser som valg eller representative organer.

Spørsmålet er hvordan denne tenkemåten kan anvendes på unges deltakelse. Fitzgerald et al. (op. cit) tar utgangspunkt i at nære relasjoner og intersubjektivitet i forhold til voksne er grunnleggende. Skal unge (og barn) forstå sin sosiale verden og delta på en meningsfylt måte,

er følgelig voksnes forståelse for og erfaring med deres dagligliv en forutsetning. Dermed er ikke unges deltakelse et resultat av at enkeltindivider fremmer krav, men oppstår gjennom gjensidig avhengighet, anerkjennelse og respekt for unges synspunkter og erfaringer.

3.1.4 Oppsummering

Fitzgerald, Smith & Taylor (2010) representerer en måte å forstå historien om unges (og barns) rettigheter på. Samtidig får de fram to svært viktige dimensjoner i diskusjonen om deltakelse, som vi kommer tilbake til senere i dette kapitlet. Den ene er konsekvensen av å argumentere for rettigheter ut fra likhet eller ulikhet. Her argumenterer forfatterne for at begge forståelser er viktige, men at ingen av dem er tilstrekkelige. Den andre er betydningen av relasjon og kontekst. Etter vårt syn er begge disse dimensjonene sentrale.

3.2 To modeller for deltakelse

”Det vi finner er en overvekt av historier om ’hvordan vi gjorde det’, og ikke mye kritisk refleksjon over ’hvorfor vi gjorde det’. En rekke modeller eller oppskrifter har blitt presentert uten noe teoretisk rammeverk, og det er ikke alltid klart hva disse bygger på” (Malone & Hartung 2010:24, vår oversettelse).

Hensikten med dette notatet er å diskutere teoretiske forståelser og tilnæringsmåter til unges deltakelse og innflytelse. Vi har derfor bare i liten grad valgt å gå nærmere inn på modeller for deltakelse, eller empiriske studier av deltakelse. Som sitatet over antyder, finnes det sannsynligvis mange modeller som ikke bringer mye ny kunnskap for dette notatets formål fordi de er lite teoretisk forankret. Likevel vil vi ta med to modeller for deltakelse. Den ene (Hart, 1992) har vært meget innflytelsesrik siden den kom for snart 20 år siden, og representerer forankringspunktet for mye av den senere tenkningen om slike modeller. Den andre (Shier, 2001) bygger også på Harts modell, men viderefører den på noen måter som er nyttige når det gjelder implementering av unges medvirkning.

3.2.1 Roger Harts ”Ladder of children’s participation”

Harts (1992) modell⁵ ble første gang presentert i et essay som ble utformet på oppdrag av UNICEF. Modellen består av en stige som visualiserer mulige former for barn og unges involvering i prosjekter. Stigen har åtte trinn (1992:8), hvorav de tre laveste egentlig representerer former for manglende deltakelse. Hart bruker her en definisjon av ’deltakelse’ som primært er knyttet til medvirkning til å fatte beslutninger, samtidig som beslutningsfatting knyttes både til individet og til samfunnet individet er en del av: *”I dette essayet brukes begrepet ’deltakelse’ primært til prosessen hvorved man deler beslutningsmyndighet om forhold som påvirker ens eget liv eller livet i lokalsamfunnet” (Hart 1992:5, vår oversettelse).*

De tre nederste trinnene på stigen kalles manipulering, bruk av barn og unge som dekorasjon og medvirkning på liksom (tokenism). *Manipulering* skjer for eksempel når unge konsulteres uten å få noe feedback, eller når unge brukes til å argumentere eller demonstrere for en sak som egentlig fremmer voksnes hensikt. Bruk av unge som *dekorasjon* refererer til anledninger hvor barn eller unge for eksempel gis T-skjorter som markerer en sak, men ikke vet særlig

---

⁵ Harts modell bygger på en tidligere modell som opprinnelig var formulert i forhold til voksnes deltakelse: Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. *American Institute of Planners Journal*, 35, 216-224.

mye om hva saken dreier seg om eller har noen som helst rolle i å organisere det som skal skje. Dermed bruker voksne barn for å støtte opp under sine egne interesser. *Medvirkning på liksom* brukes for å beskrive situasjoner hvor unge (og barn) tilsynelatende gis en stemme, men i realiteten har få eller ingen valg når det gjelder temaet som diskuteres, måten temet kommuniseres på eller noen anledning til å formulere sine egne oppfatninger. Et eksempel på slik mangel på medvirkning er når barn og unge noen ganger brukes som representanter i diskusjonspaneler eller grupper uten at de egentlig er forberedt eller uten å snakke med sine jevnaldrende, som de tilsynelatende skal representere, på forhånd. Sharon Stephens i Kjørholt (2001) går langt i å argumentere for at det egentlig var dette som skjedde da FN arrangerte en konferanse om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992, og det ble arrangert en ”barnehøring” på konferansen med 21 barn fra hele verden til stede. Som Hart (1992) imidlertid også påpeker, er det ikke noe i veien for at denne typen arrangementer kan fungere som et reelt medvirkningsforum – så lenge de arrangeres på en måte som sikrer reell medvirkning, og de unge (eller barna) er komfortable med det som skjer.

Det fjerde trinnet handler om at et program eller et prosjekt er tildelt barn av voksne, men at de er informert (assigned but informed). Dette krever at ungdommene (barna) forstår intensjonene med prosjektet, at de vet hvem som bestemte at de skulle delta og hvorfor, at de har en meningsfylt rolle og ikke bare deltar som dekorasjon og at de selv ønsker å delta etter at prosjektet eller programmet har blitt beskrevet for dem. Dermed kan godt ungdom trekkes inn som deltakere i voksendefinerte sammenhenger uten at det blir ren dekorasjon eller på liksom, så lenge disse forutsetningene oppfylles. Det femte trinnet kalles konsultert og informert, og innebærer at unge (og barn) involveres på forhånd og at deres oppfatninger tas på alvor.

Vanligvis vil man regne med at barnekonvensjonens intensjoner oppfylles i og med dette femte trinnet, ettersom konvensjonen garanterer barn retten til fritt å bli hørt og gi uttrykk for sine synspunkter, og at deres synspunkter skal tas hensyn til i tråd med deres alder og modenhet. Det er imidlertid ikke noe i veien for å gå lenger enn dette, og det gjør Hart i og med de tre siste trinnene på stigen som han også kaller ”ekte medvirkning”. På det sjette trinnet er prosjekter eller programmer fortsatt initiert av voksne, men ansvaret for å ta beslutninger deles med de unge. På det sjuende trinnet finner vi så prosjekter og programmer som er initiert og gjennomføres av barn og unge selv. Hart (op. cit.) påpeker at selv ganske små barn kan tenke ut og gjennomføre ganske kompliserte prosjekter bare forholdene ligger til rette for det. På det åttende trinnet finner vi så prosjekter og programmer som er initiert av unge, og der beslutningene deles med voksne. Her påpeker Hart at det gjerne er eldre tenåringer som involverer voksne på denne måten. Han beklager også at han kjenner til svært få slike prosjekter, og mener det skyldes at alt for få voksne er i stand til å respondere på tenåringers energi og initiativ.

Modellen til Hart kritiseres gjerne for å forutsette at deltakelse må følge en bestemt sekvens, og at de ulike stigetrukkene representerer et hierarki der det øverste trinnet er best. Det kan også diskuteres om Harts egen rekkefølge på de fem øverste trinnene er den mest logiske, eller om sekvensen burde vært annerledes (Malone & Hartung, 2010). Hart selv (2008, i Malone & Hartung, op. cit.) deler denne kritikken. Hart (1992) presiserer dessuten fra starten

av at han ikke mener at unge (og barn) alltid skal operere i tråd med det øverste stige-trinnet, men må kunne delta på den måten som passer best for dem. Uansett utfallet av disse diskusjonene, er det imidlertid udiskutabelt at Harts modell (op. cit.) rettet søkelyset mot ulike former for kvasideltakelse, og at dette var et helt sentralt bidrag. Ikke minst er opplevelsen av å delta på lissom, og ikke egentlig ha innflytelse likevel, noe svært mange unge oppsummerer i kjølvannet av å ha blitt involvert i ulike deltakelsesprosjekter (f.eks. Kjørholt & Lidén, 2004).

Harts modell går lenger enn FNs barnekonvensjon, der artikkel 12 ikke går lenger enn til å slå fast at barn (og unge) skal konsulteres, og at deres synspunkter skal tas hensyn til i tråd med deres alder og modenhet. Med andre ord innebærer ikke konvensjonen at barn og unge under myndighetsalder skal ha medbestemmelsesrett eller selvbestemmelsesrett. Den neste modellen vi beskriver kort går også lenger enn artikkel 12 impliserer, dessuten går den lenger enn Harts modell i valg av hva slags deltakelse som ser ut til å være på toppen av hierarkiet.

3.2.2 Harry Shiers "Pathways to participation"

Shiers (2001) modell bygger på fem nivåer for medvirkning: Unge (og barn) blir lyttet til, de støttes i å uttrykke sine synspunkter, deres synspunkter tas hensyn til, de involveres i beslutningsprosessen og de deler innflytelse og ansvar for å ta beslutninger. Her kan man argumentere for at barnekonvensjonens artikkel 12 oppfylles i og med det tredje nivået, at unges synspunkter tas hensyn til.

Shier kaller sin modell "veier til deltakelse", og illustrerer modellen med et startpunkt og et sluttspunkt, der man følger veien fra trinn til trinn (op. cit.:111). Spesielt for hans modell er at han presiserer at deltakelse har tre organisatoriske forutsetninger. Det er at det er en åpning (opening) for medvirkning, at det gis en anledning (opportunity) og at organisasjonen føler seg forpliktet (obligation). Dette krever at ansvarlige voksne stiller seg selv spørsmål om alle tre forutsetninger på hvert av de fem nivåene. På det tredje nivået, at barns synspunkter tas hensyn til, skal man for eksempel stille seg selv følgende spørsmål: er du klar til å ta hensyn til barns synspunkter (åpning), tar du beslutninger på en slik måte at barns synspunkter kan tas hensyn til (anledning) og er det en del av denne organisasjonens mål og visjon at barns synspunkter skal tas hensyn til (forpliktelse)? Dermed problematiserer Shier (op. cit.) det vi ellers vet fra litteraturen om implementering av ulike programmer, nemlig at implementering ikke kan bli vellykket uten at organisasjonen implementeringen skjer innenfor er reelt forpliktet.

Som Hart, understreker Shier at hans modell ikke impliserer at unge (eller barn) skal presses til å påta seg ansvar de ikke vil ha, eller som ikke passer i forhold til deres alder og modenhet. Dessuten påpeker han at det vil være fornuftig for en organisasjon å se etter områder hvor det passer for unge å dele ansvar og beslutningsmyndighet, og deretter legge til rette for dette i omgivelser som støtter ungdommene. Dernest bør man evaluere resultatene og eventuelt justere kursen hvis det er nødvendig.

Shiers modell ble opprinnelig utformet i forhold til unges (og barns) deltakelse når de skal motta offentlige tjenester. Etter å ha arbeidet flere år i en frivillig organisasjon i Nicaragua, oppsummerer Shier (2010) at hans modell har sine klare begrensninger. I den delen av verden

(majoritetslandene) finnes det knapt tjenester for unge. Heller er det snakk om ulike modeller for praksis, som støtter og bidrar til å videreutvikle mange ulike former for deltakelse. I likhet med flere andre forfattere, poengterer Shier hvordan anstrengelser for å få til unges deltakelse i majoritetslandene får langt mer preg av å være aksjonsforskning. Dessuten understreker han hvor begrensende en forståelse av deltakelse blir når den bare skal dreie seg om det å si sin mening og delta i bestemte beslutninger.

Likevel tror vi det er viktig å ta med Shiers (2001) analyse av forutsetningene for deltakelse i den videre diskusjonen, når vi nå skal gå nærmere inn på ulike teoretiske dilemmaer som er reist i forhold til dagens diskurser om unges deltakelse. Vi henter også analysen fram igjen når vi helt til slutt diskuterer forslag til tiltak.

Fra det neste avsnittet diskuterer vi seks teoretiske spørsmål som er knyttet til unges deltakelse:

- Er unge samfunnsborgere⁶ – eller ikke? (Theis, 2010)
- Reell innflytelse eller deltakelse på liksom (James, 2007; Mannion, 2010)
- Medvirkning i et individuelt og relasjonelt perspektiv (Fitzgerald et al., 2010; Reynaert et al., 2009)
- Den kompetente og den farlige ungdommen (Moran-Ellis, 2010; Smith, 20009)
- Unge voksne i en mellomposisjon (Cockburn, 2010)
- Medvirkning og ulikhet (James, 2007)

3.3 Er unge rettighetsbærende samfunnsborgere – eller ikke?

”Det å finne ut av motsetningene mellom barndom og samfunnsborgerskap er en enorm oppgave, hvilket kanskje kan forklare hvorfor de fleste har konsentrert seg om å mobilisere barn – særlig eldre ungdommer – heller enn om de akademiske og politiske debattene” (Theis, 2010:353, vår oversettelse).

3.3.1 Den tvetydige deltakelsen

Fenomenet deltakelse blant unge er tvetydig. Som blant annet Fitzgerald et al. (2010) diskuterer, er det fortsatt tvil om hvorvidt unge (og barn) kan sies å ha egne borgerrettigheter så lenge de er umyndige. Blant annet utløses stemmerett fortsatt av myndighetsalderen, selv om man nå i år prøver ut forsøk med stemmerett for 16-åringer ved kommunevalget i noen norske kommuner. Dermed kan heller ikke unge legitimt påberope seg den selvbestemmelsen som er en forutsetning for å kunne fremme krav. Unge får noen begrensede rettigheter de siste årene før de blir myndige, men disse dreier seg stort sett om en viss råderett over egne, personlige forhold. Man blir også personlig ansvarlig for egne, kriminelle handlinger etter fylte 15 år.

Dette kan virke paradoksalt, ettersom FNs barnekonvensjon som nevnt gir barn (og unge) en rekke rettigheter, som rett til deltakelse, skolegang, helsetjenester, omsorg fra foreldre eller noen i deres sted, forsørgelse, beskyttelse osv. Og det at barnekonvensjonen nå er inkorporert

---

⁶ 'Samfunnsborger' er den vanligste norske oversettelsen av begrepet 'citizenship'. Et annet alternativ som brukes i noen sammenhenger, er 'medborger'.

i norsk menneskerettslovgivning⁷, innebærer også at konvensjonen har forrang ved motstrid (for eksempel Kjørholt & Lidén, 2004). Men rettighetene er formulert på slike måter at de kan tolkes forskjellig, og det er også uenighet om hvorvidt konvensjonen egentlig gir barn status som samfunnsborgere (Kjørholt, 2010). Og at disse rettighetene nå er blitt norsk lov, betyr ikke automatisk at alle umyndige samfunnsborgere er sikret at rettighetene oppfylles for deres del.

Voksne som handler på barns vegne, kan prøve manglende rettighetsoppfyllelse juridisk på sine barns vegne, men umyndige har ingen muligheter for å fremme en sak for rettsvesenet på egen hånd⁸. Som alle andre rapporterer Norge til FNs barnekomité hvert femte år, men merknadene som kommer fra komiteen fører ikke automatisk til vesentlige endringer i norsk praksis. Vi må derfor forutsette at det over tid skjer en utvikling i retning av en stadig bedre forståelse av barns rettigheter i Norge, og sannsynligvis også til endret praksis på viktige samfunnsarenaer. Samtidig kan vi ikke nødvendigvis forvente store endringer når det gjelder å gi umyndige borgerrettigheter som ellers er forbeholdt personer som har nådd myndighetsalder.

3.3.2 Deltakelse og samfunnsborgerskap

Men selv om samfunnsborgerskap er blitt et sentralt begrep i litteraturen om unges deltakelse, er samtidig forståelsen av begrepet samfunnsborgerskap i seg selv omstridt. Dette gjør det ikke enklere å inkludere barn og unge. Dog kan vi ta utgangspunkt i at noe av kjernen i begrepet omhandler forholdet mellom individ og samfunn og den enkeltes rettigheter og ansvar som samfunnsmedlem, men basert både på ideer om likhet og ideer om forskjell (Bjerke, 2010). Theis (2010) påpeker at ett forsøk på å utvikle mer stringente tilnæringsmåter til barns deltakelse teoretisk så vel som politisk, handler om rettigheter i sivilsamfunnet og samfunnsborgerskap. Han mener at et av de mest nyttige kjennetegnene ved begrepet samfunnsborgerskap er skillet mellom medborgerlige rettigheter og samfunnsborgerskap i praksis. Rettigheter er det som gjør det mulig for borgerne å påta seg offentlige roller og ha innflytelse på offentlige beslutninger, som det altså er berettiget tvil om i hvor stor grad unge (og barn) faktisk har. I så fall må de anses som rettighetshavere på mer begrenset grunnlag enn voksne (Tisdall, 2010). Samfunnsborgerskap i praksis er så aktiv bruk av rettigheter gjennom demokratiske handlinger og det å ta ansvar i sivilsamfunnet. Så langt har tenkningen om unges medvirkning primært vært fokusert på sistnevnte.

Teoretisering om unge som samfunnsborgere kan med andre ord føres tilbake til begge de to første omdreiningspunktene Fitzgerald et al. (2010) skisserer. Argumentasjonen dreier seg om likhet i form av universelle rettigheter, men også om likhet i form av et universelt begrep om ”barn”. Dessuten dreier argumentasjonen seg om ulikhet i form av at barn og unge er annerledes enn voksne, og fordi barn og unge har forskjellige behov ut fra ulike posisjoner i samfunnet.

---

⁷ I kraft fra 2004

⁸ Et viktig unntak vil være at unge er part i egen barnevernssak fra fylte 15 år, og uansett alder når det fremmes sak etter atferdsbestemmelsene i Lov om barneverntjenester. Dette gir rett til egen juridisk representasjon.

I denne delen av kapitlet har vi sett deltakelse i forhold til rettigheter og samfunnsborgerskap, og konklusjonen må være at begrepene har en klar innholdsmessig relasjon til hverandre, men at de ikke betyr det samme. Dette understreker behovet for å studere deltakelse som noe mer enn juridiske rettigheter og status knyttet til myndighetsalder – og samtidig det begrepsmessig problematiske som oppstår i det øyeblikket man utvider definisjonene. Vår hensikt har primært vært å vise til at dette er en viktig, men også ganske komplisert teoretisk diskusjon i litteraturen. Dermed er det også viktig å klargjøre hvordan begrepene brukes i hver enkelt framstilling.

3.4 Reell innflytelse eller deltakelse "på liksom"?

"I kjølvannet av at FNs barnekonvensjon ble vedtatt, har det å lytte til(barn og) unges stemmer blitt et mektig og gjennomgripende mantra for aktivister og policy-makere over hele verden...deres stemmer har blitt et symbol på hvordan moderne velferdsstater forplikter seg til frihet, demokrati og omsorg" (James, 2007:261, vår oversettelse).

"..vi risikerer at et (for ensidig) fokus på 'voice' og 'å lytte til barn' fører til at vi ender opp med begrensninger både i målsetting og rekkevidde, og at det hele blir et spill for galleriet" (Mannion 2010:330, vår oversettelse).

Disse to sitatene understreker et sentralt dilemma i litteraturen om unges medvirkning, nemlig i hvor stor grad uttalte intensjoner om å lytte til unge (og barn) primært har symbolverdi, eller i hvor stor grad unge faktisk har fått større innflytelse både kollektivt og individuelt de siste tiårene. James (2007) og flere med henne beskriver en kontrast mellom bildet av barnet som et symbol for det autentiske, og barns stadige erfaringer med å bli brakt til taushet. Dette blir enda mer slående ettersom vi de siste par tiårene har sett en enorm produksjon av teoretisk og empirisk litteratur om unge (og barn) som kompetente og artikulerte sosiale aktører. I dag vil det være vanskelig å finne forfattere som argumenterer for at unge mangler kompetanse i kraft av sin alder, selv om mange påpeker at unge, og ikke bare barn, lærer strategier for medvirkning gjennom samarbeid både med hverandre og med voksne, ikke bare kan dem av seg selv.

Diskusjonen om symbolsk deltakelse og deltakelse på liksom (tokenism) dreier seg derfor om voksnes vilje til å gi fra seg makt og innflytelse til unge, og at det er dette som viser seg vanskelig i praksis. Som Smith (2009) påpeker, får vi en situasjon der unge vurderes til å handle på uansvarlige måter, samtidig som de nektes å delta aktivt i å definere hva uansvarlig atferd er. Harts (1992) diskusjon av deltakelse på liksom innebærer at voksne fremmer sine egne interesser under dekke av å være ungdomsorientert, noe også Kjørholt (2002) kritiserer i sin analyse av en rekke medvirkningsprosjekter som fant sted i norske kommuner på 1980- og 1990-tallet.

Men den typen prosjekter kan dessuten motiveres med paternalisme, i den forstand at voksne aktører mener at de har bedre innsikt i hva som er best for unge. Man må ikke nødvendigvis begrunne dette med at unge mangler kompetanse, men med at de mangler nødvendig erfaring og derfor ikke fullt ut kan overskue konsekvensene av sine beslutninger. Dette kan også føre til at voksne blir engstelige for å gi unge reell innflytelse. I litteraturen diskuteres dette gjerne som en motsetning mellom å fokusere på deltakelse eller beskyttelse. Følgelig er ikke reell

medvirkning bare et spørsmål om unges kompetanse, men også om voksnes holdninger og praksis (Follesø, 2010; Vandenbroeck & Bouverne-de Bie, 2006).

Og – under det hele – er det spørsmål om i hvor stor grad voksne ønsker å slippe taket og la unge overta, eller tilmed overlate initiativet til unge, som er konsekvensen av de øverste trinnene i både Harts og Shiers modeller. Shiers (2001) anbefaling om at man som voksne i en organisasjon bør tenke gjennom om det finnes områder hvor det er mulig å overlate initiativ og ansvar til unge og så starte der, er derfor fornuftig hvis man ønsker å unngå situasjoner med medvirkning ”på liksom”.

I neste del av kapitlet kommer vi tilbake til det tredje omdreiningspunktet til Fitzgerald et al (2010), som var dialog i motsetning til monolog. Et dialogisk perspektiv åpner også for å dele eller gi fra seg ansvar og innflytelse. Fra dette perspektivet finner vi argumenter fra en rekke forfattere om hvordan unges rettigheter best kan ivaretas som del av et samspill mellom flere aktører. Dette diskuteres i forhold til et individualistisk perspektiv på autonomi.

3.5 Individuelle rettigheter og relasjonelle prosesser

”Det forventes at (ungdom) kjenner sitt eget liv, sine behov og interesser og håndterer disse på en kompetent måte, som voksne, uten at man tar hensyn til kjennetegn ved ungdom, de sosiale kontekstene de er en del av eller hvilke rettigheter som skal innfris” Reynaert et al., 2009, vår oversettelse).

”(Unge) deltakelse er ikke knyttet til at de fremmer et krav, men utvikles snarere via gjensidig avhengighet, anerkjennelse og respekt for dem, deres erfaringer og synspunkter” (Fitzgerald et al., 2010:300, vår oversettelse).

3.5.1 Økt avstand mellom unge og foreldre?

Begrunnelsene for at unge skal delta er, som vi har sett, knyttet til at unge har rettigheter og kompetanse. (Barne)rettighetsbevegelsen anser (barn og) unge som sosiale aktører, som aktive og handlende, og som autonome, uavhengige individer som konstruerer sine egne liv (Reynaert et al., 2009). I sin gjennomgang av litteraturen om barnerettigheter finner disse forfatterne at mange legger hovedvekten på deltakelsesaspektet ved FNs barnekonvensjon, mens det er langt mindre interesse for å se deltakelse, beskyttelse og forsørgelse i sammenheng, som integrerte deler av en helhet.

Spørsmålet er imidlertid om unge på denne måten tilskrives en ”voksen” autonomi, der de selv får ansvaret for å realisere sine rettigheter. Som vi diskuterer nærmere nedenfor, kan dette igjen føre til at unge, for eksempel i barnevernet, fratras muligheten til å delta. Videre er det spørsmål om det skjer en dikotomisering i relasjonen mellom unge og foreldre, der deres respektive rettigheter kommer i konflikt med hverandre. Reynaert et al. (2009) og flere med dem påpeker at en rettighetstilnærming lett skaper beslutningssituasjoner der partenes interesser står i motsetning til hverandre og gjør kompromisser og felles løsninger vanskeligere å få til. Denne dikotomien handler om foreldres rett til å oppdra sine barn, i motsetning til unges rett til autonomi og selvbestemmelse. På den måten kan unges rettigheter undergrave foreldrenes autoritet (Reynaert et al., op. cit.).

At unge og foreldre forhandler om unges autonomi, og at unge over tid får eller kjemper seg til mer autonomi i forhold til foreldrene, er en del av det å bli voksen. I løpet av barns

oppvekst har også foreldre mindre og mindre ansvar for å hjelpe barna sine med å realisere sine rettigheter. Vandenbroeck & Bouverne-de Bie (2006) påpeker at en antagonisering av relasjoner mellom foreldre og barn kan rettferdiggjøre at staten skal overta mer ansvar for barna. De mener det er behov for et juridisk kompromiss som beskytter rettighetene til både foreldre og barn, og definerer statens rolle. I forhold til barn og unges rettigheter i samfunnet, da definert som alle slags rettigheter som følger av å være barn og ung i et samfunn og ikke bare i forhold til rett til deltakelse, argumenterer Vandenbroeck & Bouverne-de Bie (op. cit.) for at staten primært skal hjelpe foreldrene i deres arbeid for å realisere barnas rettigheter og ikke overta dette ansvaret fra foreldrene⁹.

Diskusjonen i dette avsnittet preges selvsagt av at de siterte forfatterne, og andre i samme tradisjon, kommer fra land der individuell autonomi og selvbestemmelse tillegges stor verdi for den enkelte. Litteraturen som ble sitert mest stammer også fra Belgia, der det heller ikke er gitt at man er like positiv til en sterk og aktiv stat som vi stort sett er det i de nordiske landene. Likevel er det viktig å reflektere over i hvor stor grad det å styrke posisjonen til barn og unge i familien på prinsipielt grunnlag, nesten uansett hvor mye foreldre prioriterer sine barns rettigheter, kan føre til større avstand mellom barn og foreldre eller til at foreldrene blir mer usikre i sin foreldreoppgave. Alternativet er ikke å si at barn og unge skal være uten rettigheter, men å ta utgangspunkt i at rettigheter mer generelt, og unges deltakelse, læres, utvikles og utspiller seg gjennom relasjoner.

3.5.2 Medvirkning som relasjon og dialog – i kontekst

Mange forfattere er på sin side opptatt av å forstå unges medvirkning, og ivaretagelsen av unges rettigheter mer generelt, som del av fundamentale relasjoner mellom unge og personer de omgir seg med både i og utenfor familien. I dette notatet har vi valgt å trekke fram argumenter fra Fitzgerald et al. (2010), som også hadde gjennomført den historiske analysen vi startet dette kapitlet med.

For disse forfatterne handler reell medvirkning dypest sett om anstrengelser for å oppnå anerkjennelse, både på et filosofisk, teoretisk og praktisk nivå. I tråd med Honneth (2004) argumenterer de så for at anerkjennelse muliggjøres eller forhandles fram i dialog med andre. Slike dialogiske relasjoner anses som grunnleggende for utvikling av ens identitet, og finner sted gjennom en prosess med gjensidig anerkjennelse. Her spiller foreldrene og andre nære tilknytningspersoner en sentral rolle. Omvendt oppstår manglende anerkjennelse for eksempel når grupper eller enkeltindivider nedvurderes av en dominant kultur – noe som var et viktig tema i det Fitzgerald et al. (2010) kalte det andre omdreiningspunktet i utviklingen av kampen om rett til deltakelse.

Samtidig er heller ikke en dialogisk tilnæringsmåte uproblematisk. Forfatterne påpeker for det første behovet for å analysere maktaspektet ved medvirkning nøye, og illustrerer dette gjennom å bruke uttrykket kamp ("struggle") for anerkjennelse. Det unge bidrar med inn i en dialog kan ikke ses uavhengig av politiske, juridiske, sosiale eller kulturelle diskurser som kan

---

⁹ Relasjonen mellom barn, foreldre og stat får selvsagt et annet innhold når det er mistanke om at foreldre ikke greier å ivareta barnas rettigheter, eller med andre ord når staten trenger å gripe inn på grunn av hensynet til barnet. Denne diskusjonen faller imidlertid utenfor rammen for dette notatet.

støtte opp under, underkjenne eller motsette seg deres bidrag. Det er heller ikke tilstrekkelig å påstå at det å være seg bevisst disse maktrelasjonene automatisk skaper gode betingelser for dialog. Like viktig er det å undersøke hva unge søker anerkjennelse for, og forplikte seg til å handle i forhold til dette. Dernest følger erkjennelsen av at anstrengelser for å bli anerkjent går begge veier og står i et gjensidig forhold til hverandre, og at unges dialoger med viktige voksne i deres liv har grunnleggende betydning for utviklingen av deres identitet.

Unge relasjoner utfolder seg og utvikler seg på en rekke arenaer og i en rekke kontekster. Som for eksempel Percy-Smith & Thomas (2010) understreker, bør tenkningen om (barn og) unges deltakelse utvides slik at den kan inkorporere både forståelsen av hvordan deltakelse skjer i ulike kontekster, og hva slags betydning de ulike kontekstene har for unges opplevelser og handlinger. Skal vi utvikle en god, teoretisk forståelse av unges deltakelse, må vi analysere de ulike arenaene og deres betydning for unges deltakelse nærmere, ut fra en forståelse av deltakelse som noe mer enn å si sin mening eller delta i en enkelt beslutning. Dette er også nødvendig for å kunne forstå unges liv i sammenheng, ettersom også unge vil ønske å se sine liv som en helhet der de ulike arenaene for deltakelse og ulike deltakelsespraksiser påvirker hverandre.

En naturlig konsekvens av denne forståelsen av deltakelse, er at unge lærer å delta gjennom sine relasjonelle dialoger – i ulike kontekster. Et dominerte tema i litteraturen om unge (barn) og samfunnsborgerskap er hvordan unge kan lære å bli ansvarlige samfunnsborgere, både på skolen og i formelle fora, gjennom frivillig arbeid og samfunnsarbeid (Smith & Bjerke, 2009). Håndboka til Percy-Smith & Thomas (2010) gir mange eksempler på hvordan unge lærer medvirkning gjennom prosjektarbeid i et utall fora både i majoritets- og minoritetsland. Det dialogiske og anerkjennende utgangspunktet Fitzgerald et al. (2010) argumenterer for, tilsier imidlertid at også læring er en gjensidig prosess – mellom unge, mellom barn og unge og mellom voksne og unge. Den teoretiske utfordringen som beskrives av flere forfattere (for eksempel Brooks, 2007; Tisdall, 2010), er nettopp at slike fora kan fungere ”på liksom” i Harts (1992) terminologi, og sannsynligvis også vil gjøre det hvis de voksne ikke påtar seg sin del av ansvaret for prosessen.

Litteraturen vi har gjennomgått begrunner etter vårt syn hvorfor et individuelt rettighetsperspektiv ikke er tilstrekkelig når vi skal forstå unges deltakelse teoretisk. Det er ikke mulig å utvikle en teoretisk forståelse uten å ta utgangspunkt i kjennskap til ungdom generelt og i spesielle livssituasjoner, og da er det heller ikke mulig å unngå et relasjonelt og et kontekstuell utgangspunkt. Det tredje punktet vi har diskutert i denne delen av notatet, er at unge og ikke bare barn lærer medvirkning gjennom praksis, slik at det også blir viktig å legge til rette for at slik læring kan skje gjennom reell deltakelse fra de unge.

Flere ganger i løpet av dette notatet har vi vært inne på ulike måter å posisjonere unge på ut fra likhet og ulikhet, og ut fra et marginaliseringsperspektiv. En viktig side ved denne diskusjonen er hvordan ungdom generelt posisjoneres i samfunnet. Er ungdommen kompetent, er ungdommen farlig? Hvordan skal man forholde seg til at disse bildene godt kan leve side om side?

3.6 Den kompetente og den farlige ungdommen

“...frykt for ungdom som er ute av kontroll eller ”usivilisert” og utgjør en alvorlig trussel for samfunnet, ser ut til å være høyt på dagsordenen til myndigheter og media” (Moran-Ellis, 2010:198, vår oversettelse).

”.. endringer i politikktutforming drives av et stereotyp bilde av det ’farlige, ukontrollerbare og initiativrike barnet’, hvis atferd ikke trenger å forstås, men som rett og slett må kontrolleres, som vi ser det når det gjelder den moralske panikken knyttet til antisosial atferd” (Smith, 2009:253, vår oversettelse).

Moran-Ellis og Smith skriver begge om Storbritannia, hvor man siden 1998 har hatt adgang til blant annet å pålegge unge portforbud og nekte dem å samles på offentlige steder med hjemmel i det som kalles ”Anti-Social Behaviour Orders”¹⁰. Interessant nok ble denne bestemmelsen innført på et tidspunkt hvor ungdomskriminaliteten i Storbritannia, som i andre vestlige land, viste en nedadgående tendens. Moran-Ellis (op. cit.) argumenterer for at unges status faktisk er mer problematisk nå enn den var i de første årene etter at FNs barnekonvensjon ble vedtatt, og bruker uttrykket ”demonisering av ungdom”.

For tiden presenteres ungdom i Norge på mange både som kompetent og konform, og mere så nå enn for ti år siden. Et eksempel er forholdet til skolen. Øia (2011) har analysert en rekke utviklingstrekk fra 1992 til 2010, ved hjelp av data fra landsrepresentative ungdomsundersøkelser som har blitt foretatt av NOVA i 1992, 2002 og 2010. Han finner for eksempel at omfanget av skolekonflikter har gått ned fra 1992 til 2010, og at omfanget av skoleskulk har gått ned både fra 1992 til 2002 og fra 2002 til 2010. Helhetsbildet er videre at omfanget av konsentrasjonsvansker var større i 2002 sammenliknet med 2010, og at de unge brukte mer tid på lekser. Antallet elever som var helt eller litt enige i at de trivdes på skolen økte fra 1992 til 2010, mens andelen som oppga at de kjedet seg, var blitt noe redusert. Noe flere hadde derimot ønske om å slutte på skolen i 2010 enn i 2002, og noe flere mente at undervisningen var for teoretisk. Vi kan regne med at disse positive holdningene til skolen gjelder det store flertallet av elevene på ungdomstrinnet. Vi ser heller ikke den samme tendensen til demonisering av ungdom i sin alminnelighet i Norge som i Storbritannia.

Selv om ungdom i sin alminnelighet verken konstrueres som umulig, farlig eller vanskelig, er situasjonen annerledes når det gjelder ungdom i risiko. De er synlige, tidvis eller ofte uønskede, og blir sett på som vanskelige, bråkete, utidige eller endog farlige (Follesø, 2010). Men, som hun også påpeker, kan de også bli usynliggjort ved å bli oversett og ignorert gjennom sosial eksklusjon – fra foreldre til jevnaldrende, som ikke liker at deres barn er sammen med dem, fra skolen, som gjerne vil ha dem vekk, et eller fra arbeidsgivere som ikke vil ansette dem. Følgelig kan vi argumentere for at det skjer en polarisering i synet på dagens ungdom der de som er kriminelle, gjengmedlemmer, rusmisbrukere, faller ut av skolen eller på andre måter er antisosiale posisjoneres som den farlige ungdommen i kontrast til ”de andre”.

---

¹⁰ Dette er sivile tiltak som kan iverksettes i forhold til personer som har vist antisosial atferd i Storbritannia og Irland. De ble innført av Tony Blair, og brukes i forhold til handlinger som ikke er alvorlige nok til å føre til straffeforfølgelse (se http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Social_Behaviour_Order)

Kriminell ungdom setter slike dilemmaer på spissen. Smith (2009) problematiserer skillet mellom en juridisk modell og en velferdsmodell i tenkingen om kriminell ungdom, som typisk vil atskille seg fra hverandre i synet på ungdom som ansvarlig eller offer, og tiltak som atferdsrettet eller rettet mot samfunnsmessige betingelser. Modellene må selvsagt ses som idealtypiske, og det vil være overlapp og glidende overganger mellom dem i praksis. Uansett modell blir imidlertid kriminelle unge posisjonert som medlemmer av en minoritet. Følgelig blir det også vanskelig å holde fast ved forståelsen av unge kriminelle som ungdom i ferd med å skulle håndtere de samme, normative overgangene som ungdom i sin alminnelighet, med den samme retten til medvirkning, men med langt dårligere forutsetninger for å klare disse overgangene.

Dermed går det et skille mellom de i hovedsak veltilpassede og de synlig ikke-tilpassede og marginaliserte, der sistnevnte gruppe står overfor en dobbel utfordring når det gjelder medvirkning. For det første vil de generelle barrierene når det gjelder ungdoms deltakelse gjelde, slik vi har diskutert dem tidligere i dette kapitlet. For det andre kan disse ungdommene ekskluderes i kraft av at de er posisjonert som marginaliserte, og derfor antas både å mangle ”nødvendige” ferdigheter i å medvirke og ha liten motivasjon eller kapasitet til å lære det som trengs.

3.7 Unge voksne og medvirkning

“En av de mest drepende kritikkene av (barn og) unges medvirkning har vært påstanden om at de redefineres som konsumenter, der de får et “valg” mellom tjenester og skal mene noe om dem. Skiftet fra velferd til markeds mekanismer har gitt staten mulighet til å frikoble seg fra økonomiske betingelser og politisk ansvar for å utfordre eksisterende ulikhet” (Cockburn, 2010:312, vår oversettelse).

Dette perspektivet kan ses som spesielt viktig i forhold til aldersgruppa mellom 18 og 24 år. Her har vi å gjøre med unge voksne med stemmerett, som per definisjon er samfunnsborgere slik diskusjonen tidligere i notatet har vist. Samtidig er dette unge voksne som på ulike måter, og med ulik grad av utfordringer, skal mestre de normative overgangene til voksenlivet gjennom å skaffe seg utdanning, få seg arbeid, etablere seg med egen bolig og etter hvert også egen familie. Aldersgruppa mellom 18 og 24 år er på mange måter i startfasen av disse prosessene, mens de rettighetene de har og de mulighetene de har for kollektiv medvirkning er som voksnes i sin alminnelighet. Opplevelsen av å være i en overgangsfase, på vei, ikke landet ennå, kan i seg selv bidra til at man føler seg fremmed for de vanlige, kollektive deltakelsesarenaene.

Samtidig vet vi at overgangsfasen for unge voksne i dagens samfunn byr på svært mange utfordringer, og at unge mellom 20 og 24 år generelt har høyere sannsynlighet for å oppleve arbeidsledighet og fattigdomserfaringer enn de mer etablerte voksne (Normann, 2007). For unge voksne som for eksempel har vært barneverns klienter eller har droppet ut av skolen, er sannsynligheten for å ikke mestre disse normative overgangene enda høyere (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Clausen & Kristoffersen, 2008).

Det er gjort mange forsøk i Norge på å gi unge i denne aldersgruppa ekstra tiltak, som ungdomsgarantier, boligsosiale tiltak for ungdom, arbeidsmarkedstiltak for ungdom, og spesielle prosjekter rettet inn mot ungdom fra 15-16 til 23-26 år. Disse tiltakene reflekterer

nettopp en erkjennelsen av at denne livsfasen kan by på ekstra utfordringer for ungdom spesielt og i enda større grad for unge i vanskelige livssituasjoner. Det er imidlertid ikke rimelig å tenke seg at unge voksne skal ha ekstra samfunnsborgerlige rettigheter, som en slags supermyndige borgere, som de så mister når de blir eldre. Men det er viktig å reflektere over hva deltakelse betyr for denne aldersgruppa spesielt, og om det å ha vanlige rettigheter paradoksalt nok kan føre til at de blir umyndiggjort fordi rettighetene best realiseres når man har mestret de normative overgangene til voksen alder.

Så langt har vi diskutert unges posisjon som både kompetente og problematiske, og unge voksnes posisjon når de ikke kan nyttiggjøre seg de samfunnsborgerlige rettighetene de får som myndige borgere. Dette handler om sosial ulikhet og marginalisering, og om at rett til deltakelse i seg selv ikke er noen garanti for at marginaliserte grupper inkluderes. Siste del i dette kapitlet omhandler derfor deltakelse i relasjon til flere grupper potensielt marginalisert ungdom.

3.8 Når man ikke er hvit, velintegret middelklasse(jente)...

“...vi risikerer at hele konseptualiseringen av ”barns stemme” tildekker den store variasjonen i (unges) egne liv og erfaringer...Slike konseptualiseringer slår alle ukritisk sammen i en overordnet, universell kategori, som taler med en stemme uavhengig av klasse eller kultur” (James, 2007:262, vår oversettelse).

Selv om Percy-Smith & Thomas (2010) med flere etterlyser mer teoretisering, finnes det en stadig voksende mengde med litteratur som beskriver og analyserer innovative deltakelsespraksiser blant unge (og barn). Men som Reynaert et al. (2009) påpeker, ser det ut som om det å inkludere noen fører til at andre grupper ekskluderes, som unge med funksjonsnedsettelse og unge med minoritetsbakgrunn. Dette kan sannsynligvis forstås ut fra den universalistiske måten å konseptualisere både unge og rettigheter på, som vi var inne på tidligere. Dessuten kan det diskuteres i hvor stor grad unge med ulike hjelpebehov har innflytelse på de tjenestene de tilbys, noe som også har ført til at man i ulike sammenhenger ser behov for en egen, voksen talsperson som skal representere og eventuelt forsvare de unges interesser.

Som vi også ser i utvalgets mandat, er det relativt enkelt å liste opp grupper som kan møte spesielle barrierer for deltakelse. Skal vi forstå disse eksklusjonsprosessene, er det imidlertid også viktig å se nærmere på forutsetningene for de barrierene som er til stede. Disse er, som vi vet, ikke like for alle. Spørsmålet er om en teoretisk tilnæringsmåte kan kaste lys over hvordan disse barrierene er utformet, for i neste omgang å kunne gi ideer til måter å inkludere disse gruppene på.

En viktig barriere for medvirkning er faktisk *tilgjengelighet*. Dels handler dette om å vite hvor for eksempel viktig aktiviteter foregår, eller ha tilgang til offentlige medvirkningsarenaer i nær der man bor. Men det handler også om å ha større vansker enn det som er rimelig å forvente med å delta på disse arenaene, for eksempel hvis man har en funksjonsnedsettelse. Slike barrierer gjelder deltakelse på alle hverdagslivets arenaer, i alle kontekster der medvirkning vanligvis foregår.

En annen viktig barriere for medvirkning kan være *språklig*. Gitz-Johansen (2004) studerte barn med annen landbakgrunn i dansk skole, og måten barn og unge med annen landbakgrunn enn dansk ble marginalisert på. I den konteksten skjedde dette blant annet ved at det å være tospråklig ble konstruert som et problem i stedet for en ressurs, og som et tegn på at de tospråklige barna hadde færre og ikke flere språklige ressurser enn de danske barna og ungdommene. Det er nesten umulig å tenke seg deltakelse uten en eller annen form for språklig anerkjennelse.

I forlengelsen av dette vil vi ha *kulturelle* barrierer for medvirkning. Arbeidet med å innføre FNs barnekonvensjon globalt har til fulle vist at deltakelse betyr svært forskjellige ting i ulike deler av verden. I Afrika endte man for eksempel med å ta inn en egen betenkning om artikkel 12, der en annen balanse mellom barns og foreldres rettigheter ble understreket (dog innenfor rammen av de rettighetene barnekonvensjon gir barn, som vi beskrev tidligere). Dette illustrerer igjen poenget vi diskuterte i del 3.5 om dialektikken mellom unges og foreldrenes rettigheter, og forståelsen av deltakelse som relasjonell, heller enn som utelukkende uttrykk for individuelle rettigheter. Dermed kan møtet med en kultur som vår, der individualisering og individualisme regnes som et kjennetegn, i seg selv være en barriere for unges deltakelse – så lenge deltakelse begrenses til det vi i vår kultur mener skal være normen. Et hinder for deltakelse blir i så fall at ulike kulturer definerer hverandre praksis som fremmed og ikke i tråd med egen kultur, slik at mulighetene for dialog og utvikling reduseres og praksis oppfattes som diskriminatorisk.

Vi vil finne *institusjonelle* barrierer for deltakelse, som berører unge ulikt. Brooks (2007) og Tisdall (2010) beskriver for eksempel hvordan det britiske skolesystemet i seg selv er lite fremmede for en kultur med deltakelse fra unges side. I norske barnehager, særlig, men også i norske skoler, har det derimot vært fokusert på ulike måter å få til medvirkning på i hvert fall det siste tiåret. Men det er ikke gitt at alle slipper til på samme måte, som Gitz-Johansens (op. cit.) problematiserer med sitt eksempel om konstruksjonen av det å ha to språk.

Diskriminering av jenter, om enn implisitt snarer enn eksplisitt, er også et velkjent fenomen i skolen. Arbeidslivet fungerer som en annen institusjonell barriere, for eksempel ved at unge voksne med funksjonsnedsettelse eller med annen landbakgrunn har vesentlig vanskeligere for å få innpass.

Videre igjen vil vi finne barrierer på grunn av *individuell marginalisering*, som det å ha store psykiske vansker, være rusmisbruker, barnevernsklient eller kriminell, det være seg fordi unge er ekskludert eller har ekskludert seg selv. I forhold til diskusjonen i del 3.6 om den farlige ungdommen, er dette nettopp grupper som kan konstrueres som farlige og derfor holdes utenfor. Og ettersom unge i slike situasjoner gjerne også møter andre barrierer for deltakelse i tillegg, opprettholdes lett definisjonen av dem som annerledes og kanskje uverdige samfunnsborgere.

Sist, men ikke minst har vi *strukturelle* barrierer for unges deltakelse. Vi vet at for eksempel fattigdom og eksklusjon hører nøye sammen, ikke minst fordi mange som lever i langvarig fattigdom føler seg skamfulle og ikke verdige til å delta i samfunnet, og relativt maktesløse

når det gjelder egen situasjon. Vi har i dag et arbeidsmarked og et boligmarked som ekskluderer de med lav utdanning, egne problemer og lite penger.

Samlet vil disse ulike barrierene for deltakelse, som gjelder i ulike kombinasjoner for ulike, potensielt marginaliserte grupper med unge, også gi opphav til diskriminerende praksiser som i neste omgang øker opplevelsen av annerledeshet og eksklusjon. Selvsagt er en ikke-diskriminerende praksis noe langt mer enn å sikre at alle får delta, men omvendt vil det å bli utelatt fra deltakelse på grunn av personlige kjennetegn lett oppfattes som diskriminering.

3.9 Avslutning

Det er mulig å trekke noen relativt enkle konklusjoner av diskusjonene i dette kapitlet:

- Deltakelse er mer enn å si sin mening og bli konsultert i utvalgte fora eller utvalgte beslutningssituasjoner.
- Deltakelse er en del av livet og hverdagspraksiser, og skjer på alle dagliglivets arenaer
- Deltakelse er relasjonell, ikke en konsekvens av individuelle rettigheter selv om disse rettighetene også er vesentlige.
- For sterk betoning av unges rettigheter som individuelle kan marginalisere foreldre som viktige ressurser for sine barn, og dessuten åpne for at staten kanskje intervensjoner mer i vanlige foreldres foreldregjerning enn nødvendig.
- Koblingen mellom et universelt syn på deltakelse som nødvendig og viktig for unge med en like universell forståelse av hva god deltakelse innebærer, kan paradoksalt nok føre til ytterligere eksklusjon av allerede marginaliserte grupper på tross av alle gode intensjoner.
- For marginalisert ungdom er det mange ulike barrierer mot deltakelse, som igjen følger av de mange ulike forutsetningene for den situasjonen de er i. Det er viktig å forsøke å forstå marginaliseringsprosesser i all sin kompleksitet, ettersom det for mange kan være snakke om mange ulike barrierer mot deltakelse som virker sammen og forsterker hverandre.

4 Avsluttende diskusjon

Unge deltakelse skjer ikke i et politisk vakuum. Selv om deltakelse knyttes ideologisk sammen med demokratiutvikling, innebærer ikke dette nødvendigvis demokrati på unges i stedet for voksnes premisser. Dessuten kan rett til selvbestemmelse like gjerne knyttes til det som ofte kalles nyliberale strømninger i dagens samfunn, med den konsekvens at økt rett til deltakelse også innebærer større ansvar for egen livssituasjon. Dette siste kapitlet innledes derfor med en kort diskusjon av disse perspektivene.

4.1 Demokratisering, sosial kontroll eller nyliberalisme?

”At begrepene deltakelse og partnerskap ikke har maktet å levere meningsfulle resultater som fører til positive personlige erfaringer, effective endringer på systemnivå....eller endringer i sosiale diskurser som former maktens institusjoner...har blitt dokumentert i stadig økende grad etter hvert som resultatene av ulike forsøk på utvikling av lokalsamfunn de siste 25 årene har blitt evaluert og kritisert.” (Stacey, 2001, vår oversettelse).

Som vi beskrev innledningsvis i forrige kapittel, fokuserer moderne rettighetstenkning i stadig sterkere grad på dialog mellom samfunnsborgere og de som styrer. Et mye brukt begrep i den forbindelse er det som på engelsk kalles ”governance”, eller det å styre gjennom dialog der man gir fra seg makt og er forpliktet i forhold til aktive samfunnsborgere¹¹. Dette kan skje ved hjelp av såkalte deliberative organer, der samtlige aktører har sin stemme og der avgjørelser tas på grunnlag av de diskusjonene som gjennomføres. Konkret kan man bruke for eksempel fokusgrupper, fora for kommunal planlegging eller ungdomsråd. Poenget er at prosessen i slike fora innebærer at beslutninger tas gjennom åpen dialog og gjensidig utveksling av standpunkter (Cockburn, 2010). Slike fora kan, men må ikke være arenaer for reell deltakelse i Harts (1992) og Shiers (2001) forstand. Det er heller ikke gitt at de voksne aktørene er reelt forpliktet i Shiers forstand, selv om de representerer både en åpning for og en anledning til deltakelse.

Det vil alltid være spørsmål om slike fora er egnet, eller om de overfører voksenverdenens strukturer på ungdom på en slik måte at unge ikke kan nyttiggjøre seg dem. Som vi også diskuterte i forrige kapittel, er et annet spørsmål i hvor stor grad mulighetene for medvirkning gjennom slike fora begrenses fordi det bare er selekterte grupper som deltar.

Det kan også diskuteres om slike fora i like stor grad påvirker unge til konformitet med sivilsamfunnets verdier som til reell utforskning og eventuell endring av strukturer. Brooks (2007) hevder for eksempel at man i Storbritannia lett vil fokusere på samfunnsøkonomiske behov – det vil si behovet for at unge blir produktive samfunnsborgere – enn på mer innovative forståelser av samfunnsborgerskap. Dessuten vil man lett være mer opptatt av unge skal delta i sivilsamfunnet enn å øke deres forståelse av velferdsrettigheter og samfunnsborgerskap som et sosialt fenomen. In sin analyse av australske tjenester for unge, påpeker Stacey (2001) tilsvarende at man trenger å undersøke nærmere de politiske

---

¹¹ Se <http://en.wikipedia.org/wiki/Governance>

hensiktene bak slike fora, samt forskjellene mellom de som tilsynelatende kan ha utbytte av dem og de som faktisk har utbytte av eller taper på deltakelse.

I litteraturen diskuteres dessuten også konsekvensene av nyliberale strømninger eller libertarianisme, som generelt kjennetegnes ved vektlegging av individets frihet og minimal innblanding fra statens side¹². Dette kan også kalles ”en ny kontrakt” mellom samfunnsborgerne og velferdsstaten. Stikkordene her er mer frihet, selvbestemmelse og valgmuligheter for samfunnsborgerne, men også mindre statsgarantert trygghet og mer ansvar for og eventuelt ”skyld” for egen skjebne (Vandenbroeck & Bouverne-de Bie, 2006). Et slikt perspektiv på unges rett til medvirkning vil medføre at det er opp til hver enkelt å kjenne sin rett og bruke den på riktig måte, ellers må man selv ta konsekvensene. Dermed individualiseres også problemer som i stor grad har strukturelle årsaker, som konsekvenser av for eksempel et spesialisert arbeidsmarked, ikke tilstrekkelig tilrettelagte utdanningstilbud, for dårlig tilgang på boliger unge har råd til, ikke tilpassete og for få eller utilstrekkelige tjenester osv. (Smith, 2009).

Diskusjonen her yter ikke rettferdighet til de ulike forståelsene av forbindelseslinjene mellom politiske teorier og perspektiver på deltakelse. Samtidig kan den fungere som en påminner om at unges deltakelse også må analyseres i forhold til den politiske konteksten den inngår i, med et spesielt blikk for mulige utilsiktede og uønskede konsekvenser.

I neste del av kapitlet avslutter vi diskusjonen av teoretiske perspektiver på ungdoms medvirkning gjennom en oppsummering og videreføring av de oppsummeringene og konklusjonene vi har presentert hittil i notatet.

4.2 Videreføring av notatets konklusjoner

4.2.1 Unges eller voksnes verdier og interesser?

I dette notatet har vi argumentert sterkt for at utvikling av deltakelse for ungdom krever at voksne tar utgangspunkt i deres verdier og interesser og slipper dem til – det vil si gir fra seg makt og innflytelse. Med andre ord er det ikke tilstrekkelig at voksne har ideer om hva deltakelse for unge er, og det kan fungere mot sin hensikt eller endog undertrykkende når voksne tilsynelatende lar unge delta uten å være klare på hvis interesser som fremmes. Spørsmålet er i hvor stor grad og i hva slags kontekster dette er mulig og ønskelig å få til, og i forhold til hva slags temaer.

4.2.2 For sterk betoning av deltakelse på bekostning av beskyttelse?

Vi har også fulgt argumentasjonen til forfattere som påpeker at et ensidig fokus på deltakelse i forhold til de andre rettighetene som følger av FNs barnekonvensjon, kan ha uheldige konsekvenser og i verste fall føre til ekskludering av visse grupper til fordel for de gruppene med unge som er ”gode deltakere” slik voksne ser det. Heller må deltakelse ses i et relasjonelt perspektiv, og knyttes til relasjoner mellom ungdom og voksne som er viktige for dem og deres gjensidige bestrebelser for å bli anerkjent.

---

¹² Se <http://en.wikipedia.org/wiki/Libertarianism>

4.2.3 Skaper normen om deltakelse i seg selv ny ulikhet?

Flere av forfatterne vi har diskutert i dette notatet argumenterer for at normen om deltakelse, særlig når deltakelse er individuelt og snevert definert, i seg selv kan føre til ny ulikhet fordi noen grupper ekskluderes fra å delta. Og det er ikke tilfeldig hvilke grupper dette gjelder, snarere har vi å gjøre med de vanlige kjennetegnene grupper som enten er i risiko for eller opplever marginalisering. Rett til deltakelse blir utilstrekkelig fordi den fungerer selektivt på tross av at den i prinsippet er universell, og den blir utilstrekkelig fordi økt deltakelse ikke i seg selv endrer sosial ulikhet så lenge grunnleggende strukturer i samfunnet forblir de samme.

4.3 Hvordan skal vi nå forstå unges deltakelse?

I andre kapittel argumenterte vi for en dynamisk og prosessuell forståelse av begrepet deltakelse. Vi påpekte at avgrensningen i mandatet til Ungdommens maktutredning blir for snevert, likeledes å bygge utelukkende på artikkel 12 i FNs barnekonvensjon. Men når begrepet deltakelse i utgangspunktet kritiseres for å være tomt, kan det imidlertid skape enda større forvirring å utvide innholdet ytterligere slik vi foreslo her.

Det er fullt mulig å begrense forståelsen av deltakelse til å gjelde bestemte arenaer og bestemte beslutninger, som deltakelse i valg, å bli konsultert i forbindelse med tjenester og rettsavgjørelser og så videre. Ulempen med dette er fortsatt at det i for stor grad innsnevrer mulighetene til å forstå hva medvirkning for unge faktisk innebærer. Da kommer man ikke utenom å ta med de ulike dimensjonene vi refererte i kapittel 2, og som på ulike måter har vært diskutert i løpet av notatet. Vi tror derfor at det er nødvendig å beholde en mangesidig forståelse av fenomenet unges deltakelse, men at innholdet i de ulike dimensjonene konkretiseres og presiseres fra gang til gang. Så er det heller ikke noe i veien for å fokusere på forskjellige deler av fenomenet i ulike sammenhenger.

4.4 To spørsmål som ikke er like grundig berørt

4.4.1 Betydningen av geografi og rom

Noen av forfatterne i Percy-Smith & Thomas (2010) trekker inn betydningen av at unge deltar på geografiske steder som har selvstendig betydning. Særlig Cockburn (2010) argumenterer for å lage møteplasser for dialog der unge er heller enn på arenaer definert av voksne. Sancar & Severcan (2010), som skriver om ungdomsprosjekter i Tyrkia, viser til at det ene eksemplet de fant på en ungdomsaksjon som faktisk var drevet av ungdom, var lokalisert og forankret i ungdommenes lokalmiljø. Det var blant annet dette som ga organisasjonen legitimitet i lokalbefolkningen og som gjorde det mulig for den å opprettholde aktiviteten over tid.

Selv om geografi generelt anses som viktig, blant annet gjennom vekten som legges på kontekst, trengs det mer teoretisk refleksjon over hva geografisk tilhørighet og rom betyr for unges vilje og muligheter for å delta, og hvordan geografi skaper barrierer for deltakelse. Med andre ord trengs det videre utvikling av grunnlaget for unges deltakelse gjennom studier av unges ”geografi”.

4.4.2 Betydningen av nye medier

Parallelt med arbeidet med dette notatet har vi sett store omveltninger i både Egypt og Tunisia, og forsøk på omveltninger i flere andre land. Utfallet av disse prosessene er langt fra

klart ennå, men en ting er åpenbart: ungdom og unge voksne har spilt en sentral rolle. Og den rollen har de ikke minst spilt på grunn av tilgangen på nye medier, både som kunnskapsformidlere og som kommunikasjonskanaler. Teoretisering om konsekvenser av nye medier for unges medvirkning er noe av det som virkelig mangler i den litteraturen vi har gjennomgått.

4.5 Helt til sist

Notatet handler om teoretiske forståelser av ungdoms deltakelse. Dette har selvsagt medført at diskusjonene har dreid seg om forståelser av det å delta, mens det å *ikke* delta har kommet i bakgrunnen. Dermed kan også dette notatet kritiseres for å ha akseptert deltakelse som en viktig og ønsket norm, uten å problematisere i særlig grad om deltakelse er ønskelig per definisjon, og at det som skal til bare er bedre tilrettelegging slik at alle kan delta.

Fitzgerald et al. (2010) minner oss om at unge ikke nødvendigvis aksepterer betegnelsen ”deltaker”. De har ikke alltid lyst til å delta, eller de har lyst og ikke lyst på en gang – som mange voksne også kan tenke. Dessuten utvikler det seg nå en økende erkjennelse av at (barn og) unge ikke nødvendigvis velger å konformere med rollen som det ”deltakende, handlende barnet”. Det er ikke nødvendigvis slik at de vil delta i aktiviteter som er viktige for dem, eller har budskap som kan formidles, eller intensjoner som stemmer overens med situasjoner voksne definerer.

Det kan derfor passe å avslutte notatet med en påminner om at det også må være en demokratisk rett for unge å velge å ikke delta, eller å selv velge hva slags fora man vil delta i, på hvilke premisser og i hva slags kontekst. Sett i et livsløpsperspektiv vil både individuell og kollektiv deltakelse være noe som er ønskelig eller naturlig i noen perioder men ikke i andre, uten at det behøver å være uttrykk for manglende sosial inkludering eller manglende samfunnsbevissthet.

Referanser

- Backe-Hansen, E. (2010). Skolen som arena for demokrati og medvirkning blant elevene? I Kjørholt, A.-T. (red). *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget, s. 172-191.
- Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.). (2008). *Forskningsskunnskap om ettervernet*. Oslo: NOVA, rapport nr. 17/08.
- Bjerke, H. (2010). Barn og unges refleksjoner om rettigheter, ansvar og samfunnsborgerskap. I Kjørholt, A.-T. (ed.). (2010). *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget, s. 227-243.
- Brembeck, H., Johansson, B. & Kampmann, J. (eds). (2004). *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Roskilde: Roskilde University Press.
- Brooks, R. (2007). Young people's extra-curricular activities: Critical social engagement – or 'Something for the CV'? *International Journal of Social Policy*, 36, 417-434.
- Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 3/08.
- Cockburn, T. (2010). Children and deliberative democracy in England. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 306-317.
- Fitzgerald, R., Graham, A. & Taylor, N. (2010). Children's participation as a struggle over recognition: exploring the promise of dialogue. I B. Percy-Smith & N. Thomas (eds). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 293-305.
- Follesø, R. (2010). Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10, 73-87.
- Gitz-Johansen, T. (2004). The incompetent child: Representations of ethnic minority children. I Brembeck, H., Johansson, B. & Kampmann, J. (eds). (2004). *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Roskilde: Roskilde University Press, s. 199-225.
- Hart, R. (1992). *Children's participation. From tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF/INNOCENTI Research Institute, Innocenti Essays no. 4.
- Hart, R. (2008). Stepping back from "the ladder": Reflections on a model of participatory work with children. I A. Reid, B. Jensen, J. Nikel & V. Simovska (eds.). *Participation and learning: Perspectives on education and the environment, health and sustainability*. Nederland: Springer, s. 19-31.
- Honneth, A. (2004). Recognition and respect. *Acta Sociologica*, 47, 351-364.

- James, A. (2007). Giving voice to children's voices: Practices and problems, pitfalls and potentials. *American Anthropologist*, 109, 261-272. DOI: 10.1525/AA.2007.109.2.261.
- Kjørholt, A.-T. (ed.). (2010). *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjørholt, A.-T. (2010). Barn som samfunnsborgere – til barnets beste? I A.-T. Kjørholt (red.). *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget, s. 11-29.
- Kjørholt, A.-T., Bjerke, H., Stordal, G., Hellem, L. & Skotte, P. Stornæss (2009). Norway. I N. Taylor & A. B. Smith (eds.). *Children as citizens? International voices*. Otago: University of Otago Press, s. 99-128.
- Kjørholt, A.-T. (2002). Small is powerful: Discourses on 'children and participation' in Norway. *Childhood*, 9, 63-82. DOI: 10.1177/0907568202009001005.
- Kjørholt, A.-T. & Lidén, H. (2004). Children and youth as citizens: Symbolic participants or political actors? I Brembeck, H., Johansson, B. & Kampmann, J. (eds). (2004). *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Roskilde: Roskilde University Press, s. 63-87.
- Malone, K. & Hartung, C. (2010). Challenges of participatory practice with children. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 24-38.
- Mannion, G. (2010). After participation: the socio-spatial performance of intergenerational becoming. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 330-342.
- Moran-Ellis, J. (2010). Reflections on the sociology of childhood within the UK. *Current Sociology*, 58, 186-205. DOI: 10.1177/0011392109354241.
- Normann, T. M. (red.). (2007). *Ungdoms levekår*. Oslo/Kongsvinger: Statistical Analysis no. 93.
- Nuland, B., J. Lunnan Hjort, T. Fløtten & E. Backe-Hansen (2009). *Aktivitet og deltakelse for fattige barn og unge. En evaluering av to statlige tilskuddsordninger*. Oslo: Fafo, Fafo-rapport 2009:50.
- Percy-Smith, B. & N. Thomas (eds.). (2010). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge.
- Percy-Smith, B. & N. Thomas (eds.). (2010). Conclusion: Emerging themes and new directions. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 356-366.
- Reynaert, D., Bouverne-De Bie, M. & Vandeveld, S. (2009). A review of children's rights' literature since the adoption of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Childhood*, 16, 518-533. DOI: 10.1177/0907568209344270.

- Sancar, F. H. & Severcan, Y. C. (2010). In search of agency: participation in a youth organization in Turkey. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds.). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge., s. 277-286.
- Shier, H. (2001). 'Pathways to participation': Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15, 107-117.
- Shier, H. (2010). 'Pathways to participation' revisited. Learning from Nicaragua's child coffee workers. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds.). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 215-229.
- Smith, A. B. & Bjerke, H. (2009). Children's citizenship. In N. Taylor & A. B. Smith (eds.). *Children as citizens? International voices*. Otago: Otago University Press, s. 15-34.
- Smith, R. (2009). Childhood, agency and youth justice. *Children & Society*, 23, 252-264.
- Stacey, K. (2001). Achieving praxis in youth partnership accountability. *Journal of Youth Studies*, 4, 210-231. DOI: 10.1080/13676260120056997.
- Taylor, N. J. & A. B. Smith (eds.). (2009). *Children as citizens? International voices*. Dunedin: University of Otago Press.
- Theis, J. (2010). Children as active citizens: an agenda for children's civil rights and civic engagement. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds.). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 343-356.
- Tisdall, E. Kay M. (2010). Governance and participation. In B. Percy-Smith & N. Thomas (eds.). *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, s. 318-329
- Vandenbroeck, M. & Bouverne-De Bie, M. (2006). Children's agency and educational norms – a tensed negotiation. *Childhood*, 13, 127-142. DOI: 10.1177/0907568206059977.
- Øia, T. (2011). *Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater*. Oslo: NOVA, rapport nr. 11/09.

Vedlegg 1 – Nærmere om litteratursøket som ble gjennomført

Framgangsmåte

NOVAs bibliotek gjennomførte litteratursøk i aktuelle engelskspråklige databaser med søkeordene ti=(child* or young* or youth* or adolesc*) and (de=participation or de=influence) and kw=(reflection* or discussion* or debate*) og i aktuelle, nordiske databaser med tilsvarende, skandinaviskspråklige søkeord.

Vi tok utgangspunkt i treffene på de aktuelle søkeordene, og gjennomgikk listene som kom opp fra hver enkelt database. Samtlige abstracts ble gjennomgått, og litteratur som virket relevant ble bestilt. Deretter ble hele artikkelen lest og brukt hvis den fortsatt var relevant.

Eksklusjonskriterier

- Publikasjoner som var rent empiriske eller som eksplisitt omhandlet småbarn og barn i barneskolen, selv om de fokuserte på deltakelse. Følgelig har jeg ikke med arbeider av Berit Bae ved Høgskolen i Oslo, som skriver om medvirkning i et relasjonelt perspektiv, men i barnehagesammenheng.
- Publikasjoner som omhandlet deltakelse, men som primært rapporterte om enkeltstående prosjekter fra majoritetsland. Slike eksempler var dekket i Percy-Smith og Thomas håndbok fra 2010.
- Dissertation Abstracts fra amerikanske universiteter.
- Master- og bacheloroppgaver
- Rene prosjektrapporter og prosjektevalueringer
- Nordiske lærebøker der for eksempel et kapittel handler om deltakelse
- Publikasjoner som handlet om helt andre ting enn deltakelse

Inklusjonskriterier

- At publikasjonen gjaldt riktig aldersgruppe
- At publikasjonen hadde et teoretisk utgangspunkt, eventuelt diskuterte en empirisk studie med et teoretisk utgangspunkt

Resultater av litteratursøkene

ISI Web of Knowledge

Her var det 500 treff, men dessverre mange som omhandlet medisinsk behandling av en eller annen grunn. Etter den første gjennomgangen satt vi igjen med 15 mulige artikler.

CSA Sociological Abstracts

Her var det 150 treff. Etter den første gjennomgangen satt vi igjen med 7 mulige artikler.

Ettersom det var en del overlapp mellom de to engelskspråklige databasene, og noen viste seg å være mindre relevante likevel, endte vi med å bruke totalt 8 av disse 22 treffene.

The Library Database

Dette er en fellesbetegnelse for databasene med norske, svenske og danske publikasjoner. Her var det stort sett oppgitt rapporter, hovedoppgaver og avsnitt i lærebøker, og vi fant ingen aktuelle referanser i tillegg til det vi allerede hadde inkludert.

